

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Türkiye’de 1950-2014 Yılları Arasında Sağ Muhafazakâr Siyasette Yaşanan Değişim
İsmail Kıran¹

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 19. 09. 2023
Kabul: 04. 12. 2023
Online Yayın: 04. 12. 2023

Anahtar Kelimeler:

CHP, DP, AKP, muhafazakâr siyaset, siyasal değişim

Kaynak Gösterimi :

Kıran, İsmail. (2023). Türkiye’de 1950-2014 Yılları Arasında Sağ Muhafazakâr Siyasette Yaşanan Değişim. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25 (2), 286-321. doi.org/10.54838/bilgisosyal.1346407

Özet

14 Mayıs 1950’de yapılan seçimle “geleneksel kesim” ile “Anadolu köylüsü”nün birlikte hareket etmesi sonucu Demokrat Parti’nin (DP) meydana getirdiği “sessiz yığın”ların başlatmış olduğu iktidar yürüyüşü büyük bir başarı ile kazanılmıştır. Bu başarı “beyaz ihtilal” olarak tanımlanmıştır. Buna halkın Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) politikalarına duyduğu tepki neden olmuştur. Böylece “Yeter Söz Milletindir” yaklaşımı halk tarafından karşılık bulmuş ve DP’nin seçimi kazanması ile Türkiye’de iktidar değişikliği beraberinde elit değişimini de getirmiştir. Bu sonuç Şerif Mardin’in ifadesiyle çevrenin merkez üzerindeki zaferidir. Buna karşı çıkanlar ise bunu “karşı devrim” olarak nitelendirmişlerdir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ise 3 Kasım 2002’de “Yeter Karar Milletindir” söylemi ile yola çıkmış ve “geleneksel dindar” kesim ile “Anadolu kaplanları”nın yaptığı güç birliği sonucu “sessiz devrim” yaparak iktidara gelmiştir. AKP’yi 2014 yılına kadar iktidarda tutan kadrolar elitist değillerdi bu nedenle de kimlik siyaseti yapmamışlardır. Kendilerini Türkiye’nin kültür birikimini korumaları anlamında “muhafazakâr”, modern kurum ve değerleri savunma anlamında ise “demokrat” olarak tanımlanmışlardır. “Muhafazakâr demokrat” kimliğinin kabul görmesi bu nedenle olmuştur. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak yazılan makale Türkiye’de 1950- 2014 yılları arasında sağ muhafazakâr siyasette yaşanan değişimi açıklamaktadır. 1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ile birlikte Türkiye’de büyük bir değişim başlatılmıştır. Başlatılan bu değişim Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı ile birlikte sağ muhafazakâr siyasette cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği 10 Ağustos 2014 tarihine kadar devam etmiştir.

1 Sorumlu Yazar: Araş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü ✉ ismayilkıran@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8919-8145

RESEARCH ARTICLE

**Change in Right Conservative Politics
Between 1950-2014 in Türkiye**İsmail K ır an ¹

ARTICLE INFO

Submitted: 19. 09. 2023
Accepted: 04. 12. 2023
Published Online:
04. 12. 2023

Keywords:

RPP, DP, JDP, conserva-
tive politics, political
change

To cite this article

Kıran, İsmail. (2023).
Change in Right Con-
servative Politics
Between 1950-2014 in
Türkiye. *Bilgi Journal of
Social Sciences*, 25 (2),
286-321.
doi.org/10.54838/ bilg-
isosyal. 1346407

Abstract

A general election was held on May 14, 1950, and as a result of the “traditional segment” and “Anatolian peasants” acting together, the power march initiated by the “silent masses” formed by the Democratic Party (DP) was won with great success. This success has been described as the “white revolution”. This was caused by the public’s reaction to the policies of the Republican People’s Party (CHP). Thus, the approach of “Enough is the Word of the Nation” was met by the people and with the DP winning the election, an elite change was also carried out in Turkey along with the change in power. This result, as Şerif Mardin puts it, is the victory of the periphery over the center. Those who opposed it described it as a “counter-revolution”. The Justice and Development Party (AKP), on the other hand, set out with the motto “Enough is the Decision of the Nation” on November 3, 2002 and came to power by making a “silent revolution” as a result of the “traditional religious” group and the “Anatolian tigers” alliance. The cadres that kept the AKP in power until 2014 were not elitist, therefore they did not engage in identity politics. They have been defined as “conservative” in the sense of preserving Turkey’s cultural heritage and as “democratic” in defending modern institutions and values. This is how the acceptance of the “conservative democrat” identity began. The article written using the qualitative research method, explains the change in right-wing conservative politics in Turkey between 1950 and 2014. A major change was initiated in Turkey with the Democratic Party coming to power in 1950. This change, which was initiated with the Justice and Development Party government, continued until August 10, 2014, when the president was directly elected by the people in right-wing conservative politics.

1 Corresponding Author: R.A., Van Yüzüncü Yıl University,, Department Of
Sociology ✉ ismayilkiran@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-8919-8145

Giriş

Demokrat Parti (DP), 7 Ocak 1946 tarihinde kurulmuştur. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün bir muhalefet partisinin kurulmasını istemesi neden olmuştur. İnönü, kurulacak partinin kurucusu Celal Bayar’dan cumhuriyetin temel ilkelerinden taviz vermemesi ve laikliği temel ilke olarak kabul etmesini istemişti (Zürcher, 2004: 307). Buna İnönü’nün her zaman kontrollü bir muhalefeti arzulanması neden olmuştur.

DP, “Yeter Söz Milletindir” çıkışıyla 14 Mayıs 1950’de yapılan genel seçimde tek başına iktidar olmuş ve bunu 27 Mayıs 1960 tarihine kadar aralıksız sürdürmüştür. Bu tarihte askerler tarafından gerçekleşen hareketi Ali Fuat Başgil, “coup d’Etat” yani “hükümet darbesi” olarak tanımlamaktadır (Başgil, 1962: 13). Hükümet darbesi sonucu DP 29 Eylül 1960 tarihinde kapatılmıştır. Doğan boşluğu doldurmak için Adalet Partisi (AP), DP’nin mirasçısı olarak 11 Şubat 1961’de Ankara’da kurulmuştur. Yassıada Mahkemesi’nin faaliyetlerini sürdürdüğü bir dönemde partiye “Adalet” ismi verilmiş ve genel başkanlığına Ragıp Gümüşpala getirilmiştir. İki gün sonra DP’nin mirasını paylaşacağını iddia eden Yeni Türkiye Partisi (YTP) kurulmuştur. AP, halkın değer ve yargılarına saygılı olduğu gibi hayat tarzına da karşı çıkmamıştır. Ayrıca milliyetçi ve muhafazakâr bakışı liberal piyasa ekonomisi ile birlikte 1980 yılına kadar icra etmiştir.

12 Eylül 1980’de gerçekleştirilen hükümet darbesi ile birlikte mevcut partiler askeri yönetim tarafından kapatılmıştır. Hazırlanan yeni anayasa 7 Kasım 1982’de halk oylamasına sunulmuş ve kabul edilmesiyle Kenan Evren cumhurbaşkanı seçilmiştir. Türkiye’yi Kasım 1983 tarihine kadar yönetenler Milli Güvenlik Konseyi’ni (MGK) kurmuştur (Ahmad, 2002: 214). MGK, 1983 yılında yeni partilerin kurulmasına onay vermiştir. Bunun sonucunda 6 Kasım 1983’te yapılan genel seçimde Anavatan Partisi (ANAP) iktidara gelmiş ve 2002 yılına kadar siyasette kalmıştır. ANAP’ın iktidara gelmesinde izleyeceği ekonomik ve liberal politikalara halkın onay vermesinin yanı sıra Milletvekili Seçim Kanunu’nda seçim sistemine giren çift baraj sisteminin bulunması da etkili olmuştur.

Partide yaşanan değişimin son halkasını ise ana damar olarak “Millî Görüş” çizgisini temsil eden kadrolar oluşturmuştur. “Yenilikçi” olarak tanımlanan bu kadro yeni bir parti kurmak için 14 Ağustos 2001 tarihinde Recep Tayyip Erdoğan ile birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi’ni (AKP) kurmuşlardır. “Yeter Karar Milletindir” çıkışıyla siyaset yapan bu grup, “muhafazakâr demokrat” kimliğe vurgu yaparak siyaset yapmıştır. AKP’nin ortaya çıkmasına ve iktidar olmasına birçok neden kaynaklık etmiştir. Ancak 3 Kasım 2002’de yapılan genel seçimle siyasette etkili olan bu çizgi hâkimiyet alanını cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçildiği 10 Ağustos 2014 tarihine kadar sürdürmüştür. Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan, “27 Mayıs’ın vesayet anlayışı olarak Türkiye’ye dayattığı cumhurbaşkanlığı anlayışı tedavülden kalkmıştır” demektedir (Timur, 2014: 247).

1. Yöntem

14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelen DP’nin başlatmış olduğu değişim 3 Kasım 2002’den itibaren AKP iktidarı ile devam etmiştir. 10 Ağustos 2014 tarihinde yapılan seçimle cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanan bu çalışmada, DP ile başlayan ve AKP iktidarı ile devam eden sürecin muhafazakâr çevrede meydana getirdiği değişim konu edinilmiştir. Araştırmada toplumsal yapı açısından siyaset, ekonomi ve sosyal ilişkiler incelenmiştir. Bu nedenle ilk aşamada geçmişte AKP içinde siyaset yapan bazı milletvekilleri, il başkanları ile diğer partilere mensup milletvekilleri ve sivil toplum kuruluşlarına mensup bazı kişilerle de yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu amaçla Van, Ankara, Diyarbakır ve Kars illerine gidilmiştir. Değişik konumlarda hayatlarına devam eden bu insanlarla yapılan mülakatlarla yeniden toplum ve siyaset okumaları yapılmıştır. İkinci aşamada ise makale yakın tarih çalışması olduğu için aktif siyaset yapanlar tarafından yazılan hatıratlar incelenmiştir. Ayrıca konu ile ilgili biyografik ve otobiyografik eserlerin yanı sıra konuyla ilgili telif edilen yerli ve yabancı dillerden yazılan kitap, makale, yüksek lisans ve doktora tezlerinden mümkün olduğunca faydalanılmıştır.

2. Adnan Menderes ve Demokrat Parti : “Demokratik Muhafazakârlık”

Demokrat Parti (DP), 7 Ocak 1946’te Refik Koraltan’ın İçişleri Bakanlığı’na yaptığı başvuru ile kurulmuştur (Koraltan, 2013: 35). Partinin isim babası ise ünlü gazeteci Ahmet Emin Yalman’dır (Yalman, 1970: 1321). “Demokrat” kavramının telaffuzunun zor olması nedeniyle DP’ye “Demirkırat” ve partiye de “Demirkırat Partisi” denilmiştir (Birand ve diğerleri, 1991: 34). Partinin cumhuriyetin temel ilkelerinden taviz vermemesi, “irtica”yı desteklememesi ve dış politika konusunda polemiklere girmemesi istenmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) de kurulacak bu yeni partiye muhalefet etmemesi hedeflenmiştir. Bu, 1946 yılından itibaren çok partili döneme geçerken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün kontrollü bir muhalefeti hedeflediğini göstermektedir (Akşin ve diğerleri, 2005: 181).

DP; işçi, esnaf ve genç aydınların yanı sıra aralarında CHP’den çeşitli nedenlerle ayrılanların birlikteliğinden doğmuştur (Ağaoğlu, 2003: 60-63). Partinin ekonomi programının temelini liberalizm ve demokrasi oluşturmuş özel girişimciliğe önem veren bir iktisat politikası da benimsenmiştir. Çok partili yaşama geçişte ekonomik açıdan ilgi çeken nokta ise ülke kalkınmasının tarıma dayanmasıydı. İktidara gelmesi düşünülen “Demirkırat”ın ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve kültürel zorlukları aşacağına inanılmıştır.

1950 yılından itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri’nin belirgin bir şekilde DP’yi desteklemesinde demokrasiye ve çok partili rejime olan sarsılmaz inancından ziyade biriken sorunlarının çözümüne yönelik duyduğu umut ile bunların gerçekleşmesine dair arzusu etkili olmuştur. CHP, seçim öncesi büyük harcamalar yapmış ve hatta anayasada yer alan 6 okun çıkarılabileceğini de söylemiştir (Ulus, 26 Mart 1950). DP ise 1946 yılında yapılan seçimde yürütme erkinin yaşattığı adaletsizliği bildiği için seçim yönteminin değişmesini talep etmiştir. Bu nedenle 16 Şubat 1950’de 5545 sayılı yeni “Milletvekili Seçim Kanunu” ile birlikte “Yüksek Seçim Kurulu” oluşturulduktan sonra 14 Mayıs 1950’de genel seçim yapılmıştır. Gizli oy açık tasnif ilkesi doğrultusunda Demirkırat öncülüğünde 14 Mayıs 1950 tarihin-

den itibaren Anadolu köylüsünü temsil eden “sessiz yığınlar”ın iktidar yürüyüşü başlamıştır. Bu sonuç “beyaz ihtilal” olarak tanımlanmıştır (Cumhuriyet, 16 Mayıs 1950). DP iktidarı ise 22 Mayıs 1950’de başlamış aynı gün Celal Bayar Cumhurbaşkanlığı’na, Refik Koraltan Meclis Başkanlığı’na seçilmiş, Adnan Menderes ise Başbakan olarak yeni hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir¹. Böylece 14 Mayıs 1950’de başlayan ve 27 Mayıs 1960 tarihine kadar devam edecek olan DP iktidarı başlamıştır.

Çoğunluk sistemine dayalı yapılan seçimle DP tek başına iktidar olmuştur. Bununla da halk iktidarı ele almış bu da mevcut statükonun parçalanmasına neden olmuştur. Böylece “Yeter Söz Milletin” yaklaşımı halk tarafından karşılık bulmuş bu tarihten itibaren “Türkiye’nin efendisi değişmiştir”(Menderes, 1992: 50). DP’nin kazandığı bu başarı, Şerif Mardin’in ifadesiyle çevrenin merkez üzerindeki zaferini simgelemektedir. Ayrıca o güne kadar Türkiye’de askerî ve bürokrat elitler ile taşra arasında ortaya çıkan gerilim modernleşme sürecinin getirdiği birtakım yaptırımların benimsenmesini de zorunlu kılmıştır. Bu seçimde iki nokta önemlidir. Birincisi, bir dönem bitmiş ve onun yerine yeni bir dönem başlamıştır. İkincisi ise ekonomik açıdan kendi imkânlarını yaratmaya çalışan DP, seçimi kazanmasına rağmen sosyal ve ekonomik açıdan gelişmemiş olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde bulunan bazı illerde başarısız olmuştur.² Buna rağmen DP’ye olan talebin nedenlerinden biri yerel seçkinlerin değişmesine yönelik isteğin ön plana çıkmasıdır. Çünkü o tarihe kadar Türkiye’nin yönetiminde askerî ve bürokratik elitlerden oluşan oligarşik yapı egemendi. Bu yapının yaşam tarzı, dünya görüşü ve sahip olduğu yönetim biçimi halktan kopuk bir karakter arz etmeleriydi. Bu kesimleri bir arada tutan “ideolojik çimento” ise “ulus devlet”, “laiklik” ve “Batıcı söylem”di. Bu da onların geleneksel yapıdan gelen ve Anadolu’nun kültürel dokusuna zenginlik katan ve muhafazakâr bilinen insanlarla aralarına mesafe koymalarına neden olmuştur.

¹ T.C. Resmî Gazete, Sayı: 7518, 23 Mayıs 1950, s. 18525.

²https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1950MilletvekiliSecimi/1950_Secim_Sonuclari.pdf

Buna iki örnek vermek mümkündür: Birincisi, beş dönem CHP’den Sinop milletvekili seçilen ve bakan olarak da görev yapan Cevdet Kerim İncedayı’nın, Ocak 1949 tarihinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’ni işaret ederek sarf ettiği “Ben bu bölgelere gittiğimde, birtakım kimselerle öğrencilerin tercümanlık yapması sayesinde konuşabildim. Onları şimdi serbest bırakırsak oylarını ya Hasso’ya ya Memo’ya verirler. Büyük Millet Meclisi’ne Hassoların Memoların dolmasına sizin vicdanınız razı olur mu?” (Aslandaş ve Bıçakçı, 1995: 100) yaklaşımıdır. İkincisini de Şerif Mardin’in Fuat Köprülü’den aktardığı, “Destek bulmak için taşra kasabalarına ya da köylerine gitmeyin; ulusal birliğimiz sabote edilmiş olur” (Mardin, 1994: 61) yaklaşımında görmek mümkündür. Bunlar göstermektedir ki başlangıçta bütün sağ partilerde olduğu gibi DP, “millet ağırlıklı”, CHP ise “devlet ağırlıklı” bir partiydi. Ama DP bu duruşunu iktidarı boyunca sürdürmemiştir. Sahada yapılan gözlem ve özellikle AKP’ye mensup siyasetçilerle yapılan mülakatlar AKP dâhil olmak üzere iktidara gelen bütün sağ partilerin başlangıçta savundukları millet ağırlıklı rollerini zaman içinde CHP’de olduğu gibi devlet ağırlıklı role çevirdiklerini göstermektedir.

Çok partili yaşama geçişle beraber CHP’nin içinde bulunduğu başarısızlığına yönelik eleştiri yapanlardan biri de Kasım Gülek’tir. Gülek’e göre başarısızlığın en büyük nedenlerinden birisi de halkın içine karışmamaktır. Ayrıca bu başarısızlığı İnönü prototipinde aramak gerekir. Çünkü “İnönü, tabiatı gereği başkalarını çekemez, istemezdi. Kendisinden sonra biri gelsin, ona yardımcı olsun bunu yapmaya eli varmazdı. Kendinden sonrası için kimseyi yetiştirmedi. Yalnız benim dediğim olacak” derdi (Balcı, 2015: 183-187). Bu eleştirinin dışında CHP’lilere göre seçimin kaybedilmesinde en büyük rolü yine CHP’liler oynamıştır. Parti içinde yer alan sertlik yanlısı lortlar grubu, muhalefetin her istediğini yerine getirmiş ve ayrıca seçimlerde adli kontrolü de getirerek idarecilerin 1946’da yaptıklarını tekrarlamalarının önüne geçmiştir. İkinci neden ise seçimlerde “nispi temsil” yerine “çoğunluk sistemi”nin kabul edilmesi olmuştur. Kendilerini farklı bir yerde konumlandıran bazı CHP’lilere göre ise başarısızlığın asıl nedeni halkın cahil olmasıydı. Unutulan hakikat ise halkın CHP politikalarına duyduğu tepkiydi (İnalçık, 2007: 50).

Oysa cumhuriyetin ilanı ile beraber merkeze yerleşen yapı yapmış olduğu inkılaplarla yeni bir toplum kurgulamıştı. Bu kurgu, çevrenin dinsel, muhafazakâr ve geleneksel değerlerine karşı bir duruştu. Bu nedenle Şerif Mardin'e göre merkez, 1926 yılından 1946 yılına kadar çevreye yani taşraya hep şüphelerle yaklaşmış ve onu kendisi için potansiyel bir muhalefet alanı olarak görmüştür (Mardin, 2004: 62). DP seçmeni bürokratik merkeze muhalefet etmiş ve “demokratik muhafazakârlık” düşüncesi bu nedenle olmuştur. Çünkü 1950'den itibaren Türkiye'nin sosyal ve siyasi hayatı beklenmedik şekilde değişmeye başlamıştır. Anadolu'nun kültürel talepleri farklı olduğu için “taşra” büyük şehirlere akarken beraberinde kendi değerlerini de taşımıştır. Bu da dini değişimden ürken Batıcı seçkinler kadar muhafazakâr seçkinleri de derin endişelere sevk etmiştir. Sonuçta taşra baskısı kentlilere rağmen siyaseti belirlemeye başlamıştır. Bu sonuç aynı zamanda merkezde bulunan “modernistler”in çevreden gelen ve “köylü İslam”ını yaşayan “gelenekçiler”e de mağlup olmalarına neden olmuştur (Ayvazoğlu, 2003: 530). Köylü kesim DP'nin her zaman yaşam suyu olmuştur.

DP, zaman zaman çelişki arz etse de merkez ve çevre arasında yeni bağlantılar kurmuş ve bunun sonucunda çevrenin görüş ve isteklerini merkeze yakınlaştırmıştır. Bu durum, siyasetin sadece seçkinlerin işi olmadığını ve müzakereye dayalı yönlerinin de olabileceğini ortaya koymuştur. Çünkü o zamana kadar Kemalistler, reformların sadece “Kemalist seçkinler” tarafından yapılması halinde bunu modern kabul edilebileceğine inanıyorlardı. Bunun karşısında konumlanan kesimler ise gelenekçi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda DP'nin ayırt edici özelliği devletten ziyade yeni doğan burjuvaziyi modernliğin taşıyıcısı olarak görmesi ve onu CHP'den ayrı kılmasıydı (Yavuz, 2005: 90). Böylece DP iktidarı ile birlikte Türkiye'de demokratik muhafazakârlık siyasal pratiğe dökülmeye başlamıştır. O güne kadar sadece entelektüel bir düşünce olarak var olan muhafazakârlık halkın destek vermesi sonucu DP ile birlikte iktidar olmuştur.

DP'nin başlatmış olduğu demokratik muhafazakâr açılım sayesinde yaşamını sürdüren köylü, tüccar ve toprak ağasından oluşan orta sınıf hayata tutunmaya başladı. Çünkü bu kesimler hem “muhafazakâr” ve hem de Müs-

lümandı. Ayrıca mensup oldukları cemaat ve tarikat vurgulamaları da radikal değildi. Bu nedenle ezan yasağının kaldırılması en büyük talepleriydi. Menderes’in yıllarca sürgün hayatı yaşayan ve o günün egemen paradigması olan pozitivizmin “bilim bekçiliğine” inanmayan Said Nursi ile aynı kuldarda buluşması bu nedenle olmuştur. Bu yüzden demokratik muhafazakâr söyleme inanan Nursi’nin Menderes’ten üç talebi olmuştur:

1. Ezanın aslına uygun okunmasını,
2. Ayasofya’nın ibadete açılmasını,
3. Risale-i Nurların serbest bırakılması (Nursi, 1960: 208).

Menderes’in Nursi’nin bu taleplerine olumlu cevap vermesi daha önce oluşan toplumsal yaraya merhem olduğu gibi İslam dünyasının teveccühünü kazanmasına da vesile olmuştur. Ankara’da kendisiyle görüşülen Recai Kutan, “Türkçe ezanı duyduğunu, Arapça ezanın ise sadece bazı mescit ve camilerde cesur olan imamlar tarafından okunduğunu” söylemektedir (Kişisel görüşme, Ankara. 2014). 15 Temmuz 1932’de başlayan Arapça ezan yasağının kaldırılmasına yönelik ilk girişim ise DP Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan’ın 31 Mayıs 1950 tarihinde TBMM’ye vermiş olduğu Türk Ceza Kanunu’nun 526. maddenin ikinci fıkrasının değiştirilmesine yönelik kanun teklifi ile başlamıştır (Gürkan, 1960: 31). Yasağın 16 Haziran 1950 tarihinde DP’nin ilk icraatı olarak kaldırılması toplumda memnuniyetle karşılanmıştır. Bu nedenle muhafazakâr kesim bu devrimi gerçekleştiren Menderes’i takdir etmiştir. Said Nursi de Menderes’i İslam dinine yönelik hürmetkâr tavrı, CHP’nin sunumunu yaptığı politikalara karşı dik duruşu ve samimiyeti nedeniyle onu “İslam kahramanı” olarak vasıflandırmıştır (Nursi, 1960: 208). Ancak Türkçe ezan yasağının kaldırılması 27 Mayıs hükümet darbesini yapanlar tarafından eleştirilmiştir. Örneğin bu eleştiri yapanlardan Korgeneral Faruk Güventürk, ezan yasağının kaldırılmasını değerlendirirken “Gerçekten seçim meydanlarından gelen DP milletvekillerinin daha bir ay geçer geçmez ilk yaptıkları iş 16 Haziran 1950’de Türk Ceza Kanunu’nda değişiklik yapan 5665 sayılı yasaı çıkarmak oldu. Böylece 526’cı maddeden ezanın Arapça okunmasını yasaklayan fıkra kaldırılmış

oldu” demektedir (Güventürk, ? : 59). İktidarını kaybeden CHP ise iktidarını bir daha elde edebilmek için DP’nin hükümet etme biçimine çok sert muhalefet etmiş ve onun uzun yıllar Aydemir’in ifadesiyle “Aristidis kompleksi”ni¹ yaşamasına neden olmuştur.

DP iktidarı boyunca ekonomide liberal yaklaşımı savunmuştur. Bu nedenle yerli ve yabancı sermayenin yatırım yapmasını her zaman desteklemiştir (Eroğul, 1990: 59). DP’nin tabanı köylü kesimi olmakla beraber bunlara Batı’daki ticaret burjuvazisi ile Doğu’daki toprak ağalarını da ilave etmek gerekir. 1950 yılından beri iktidarda bulunan Demokrat Partinin “demokratik muhafazakâr” kimliği, Başgil’in ifadesiyle birkaç saat içinde gerçekleşen 27 Mayıs 1960 tarihli hükümet darbesiyle son bulmuştur. Çünkü iktidar mücadelesi içinde yer alan devlet seçkinleri Menderes’in başında bulunduğu DP iktidarına CHP başta olmak üzere büyük bir muhalefet ağıyla karşı çıkmışlardır. Sonunda 38 kişiden oluşan askeri cunta Milli Birlik Komitesi (MBK) adı altında 27 Mayıs 1960’da hükümet darbesini gerçekleştirmiştir. Gerekçe olarak da Menderes Hükümeti’nin uygulamalarına ve çıkarmış olduğu yasalara karşı olmalarıydı. Ayrıca kardeş kavgasına son vermek ve laiklik ilkesine aykırı uygulamaları durdurmak için bu girişimde bulduklarını ileri sürmüşlerdir. MBK’nin bu girişimi Türkiye’de temel değer yargılarını sarsmış ve o gün başlayan sarsıntının uzantıları yıllarca devam etmiştir. Daha sonra başbakan olan Demirel’e göre “İhtilalde yıkılan, aslında demokratik rejimdi” (Demirel, 1977: 35). Çünkü devleti topluma yabancılaştıran 27 Mayıs, zengin bir tarih tecrübesine ve birikime sahip aynı toplumu gelenekleriyle birlikte köksüz kılmış ve halkın iradesini gasp etmiştir.

4. Süleyman Demirel ve Adalet Partisi: “Liberal Muhafazakârlık”

---

¹ M.Ö.540-468 yılları arasında yaşamış Atinalı bir hâkim olan Aristidis seçimleri art arda kazanırdı. Bir seçim zamanı okuma yazma bilmeyen yaşlı bir seçmen yanına sokulmuş ve elindeki midye kabuğunu uzatarak içine adaylardan birinin adını yazmasını ister. Aristidis, kimin adını yazmasını isteyince o da Aristidis’i değil de kimi yazarsan yaz demiş. Buna çok şaşırın Aristidis, bir hatasını mı gördün? Demesi üzerine yaşlı seçmen, “Hayır, artık bıktık. Hep Aristidis, hep Aristidis. Yeter, biraz da başkası olsun” cevabını verir (Aydemir, 1999: 174).

Ordu ve bürokrasiden oluşan geleneksel elitler iktidarın siviller tarafından daha fazla sürdürülmesini istemedikleri için 27 Mayıs 1960’da hükümet darbesini gerçekleştirmişlerdir. Gerçekleşen hükümet darbesinden sonra 29 Eylül 1960’da Demokrat Parti’nin kapatılması sonrası siyasette doğan boşluğu doldurmak için Adalet Partisi (AP) 11 Şubat 1961’de DP’nin devamı olarak Ankara’da kurulmuştur. Kurulacak olan bu yeni partiye “adalet” adını vermek rastlantı değildi. Çünkü partinin istediği “adalet” yargılanmakta olan eski DP’liler içindi (Hale, 1996: 124). Partinin kurucu genel başkanı ise emekli 11. Genelkurmay Başkanlarından Ragıp Gümüşpala teminat olarak görülmüştür. DP ile başlayan Demokratik muhafazakârlık söylem yerini zorunlu olarak “liberal muhafazakârlık” söyleme bırakmıştır. Bu tarihten iki gün sonra DP’nin mirasını paylaşan ikinci bir parti Yeni Türkiye Partisi (YTP) kurulmuştur¹. Kurulduğu tarihten itibaren AP, halkın inanç ve değer yargılarına saygılı davranmıştır. Ayrıca milliyetçi, muhafazakâr ve demokrat kimlik üzerinden liberal ve serbest piyasa ekonomisini savunmuştur.

Muhafazakârlık açısından DP’de olduğu gibi “AP’de muhafazakâr düşünce ve davranış üslubu ile örtüşen özellikler söz konusuydu. Parti geleneğe önem verdiğini ifade etmiş, organik bir devlet ve toplum anlayışı ile birlikte millet/devlet özdeşliğini öngören bir milliyetçilik anlayışını savunmuştur” (Demirel, 2004: 343). DP’nin programı ana hatları itibariyle DP’nin programına benziyordu. Bu süreçte parti kurucuları DP’nin devamı olduklarını söylemişlerdir (Aktaş, 1989: 53). Sonuçta ihtiyaç duyulan yeni partilerden

---

¹ YTP, AP’ye karşı askeri yönetimden destek görmüş ve programı gerek siyasi ve gerekse iktisat politikası açısından liberal nitelikteydi. 27 Mayıs’ın DP’li yöneticilerine karşı yapıldığını savunmuştur. 15 Ekim 1961’de yapılan milletvekili genel seçimlerinde yüzde 13,7 oy almış ve 65 milletvekilliği, Cumhuriyet Senatosu’nda ise 28 üye kazanmıştır. 25 Haziran 1962’de İnönü’nün başında bulunduğu ikinci koalisyon hükümetine 6, 20 Şubat 1965’te Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki koalisyon hükümetine ise dört bakanla katılmıştır. YTP’nin 10 Ekim 1965’teki genel seçimlerde oy oranı yüzde 3,72’ye düşmüş ve 19 milletvekilliği kazanmıştır. Ekrem Alican’dan sonra 1966’da İrfan Aksu, 1968’de Yusuf Azizoğlu ve 1970’te ise Tahsin Banguoğlu genel başkan olmuştur. YTP, 12 Ekim 1969’daki genel seçimlerde yüzde 2,18 oy almış ve 6 milletvekili çıkarmıştır. 19 Mart 1973’te kongre kararıyla feshedilmiştir (Ekrem Alican, Günlükler 1956-1966, YKY, 2021, İstanbul).

ziyade DP'nin ruhu olmuştur. Partinin kaderini belirleyenler ise eski DP'li kitleyi temsil edenlerin yeteneğiydi. Çünkü partiyi seçmen tasfiye etmedi (Demirel, 2005: 548). AP'nin büyümesinde DP'den miras olarak aldığı politik tavrı ile örgüt yapılanması etkili olmuştur.

Hükümet darbesinden sonra kurulan Temsilciler Meclisi, yapılan anayasa değişikliği ile birlikte seçim kanununu değiştirmiştir. 1961'den bu yana, 1965 yılında yapılan genel seçim ile 1966 ara seçimi dışında, milletvekili genel ve ara seçimlerde D'Hondt sistemi uygulanmıştır¹. Bu nedenle 15 Ekim 1961'de yapılan genel seçim siyaset tarihi açısından önemlidir. Çünkü bu seçime CHP, AP, CKMP ve YTP mecliste temsil hakkı kazanmıştır. CHP birinci parti olmuş ve 173 milletvekili, AP ise 158 milletvekili kazanmıştır. AP, CHP'nin kazandığı 36 senatöre karşılık 71 senatör kazanmıştır. AP seçimde zaferle çıkmıştır (Arcayürek, 1984: 135). DP'nin devamcısı olduğu AP, YTP ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nden (CKMP) oluşan üç parti yüzde %62 oy oranıyla 277 milletvekili çıkarmış ve sonuçta CHP her ne kadar birinci parti olsa bile kazanan DP'nin gölgesi olmuştur.

Gümüşpala, 6 Haziran 1964'te İstanbul'da ölmüş onun yerine 28 Kasım 1964'te yapılan Adalet Partisi Genel Kongresi'nde Sadettin Bilgiç, Tekin Arıburun ve Ali Fuat Başgil'in de yarıştığı seçimi Süleyman Demirel kazanmış ve genel başkan olmuştur (Kalpakçıoğlu, 1968: 110). İstanbul Üniversitesi İnşaat Mühendisliği bölümünden mezun olan Demirel'in bu başarısına aktif siyasetin içinde yer almadığı ama 1955 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğünde Barajlar Dairesi Başkanlığına atanması katkı sunmuştur. Çünkü o dönem Başbakan Menderes'in genç bir bürokratu olan ve Isparta'dan hayat yolculuğuna başlayan Demirel birçok barajın yapımında emeği olmuştur. Bu da onun halk arasında "barajlar kralı" olarak tanınmasına ve siyasette de gelecek vadetmesine neden olmuştur. Bir yıl sonra 5 Şubat 1965 bütçesinin reddedilmesi üzerine Başbakan İsmet İnönü istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel yeni hükümetin kurulması için Cumhuriyet Senatosu Eski Başkanı ve aynı zamanda Bağımsız Kayseri Se-

---

¹ Belçikalı hukukçu ve matematikçi Victor D'Hondt tarafından 1878'de tasarlanan sisteme atfen bu isim verilmiştir.

natörü Suat Hayri Ürgüplü’yü hükümeti kurmakla görevlendirmiştir. Ürgüplü’nün 20 Şubat 1965’te başbakan olduğu 29. hükümette Demirel, başbakan yardımcısı olmuştur. Hükümette görev alması tecrübe kazanmasına ordu ve kamuoyu karşısında onu kabul edilebilir kılmıştır (Hale, 1996: 151). Böylece AP, Birinci İnönü Hükümeti’nde CHP ve Ürgüplü’nün başında bulunduğu Dördüncü Koalisyon Hükümeti’nde ise üç parti ile (YTP-CKMP-MP) hükümet kurmuştur (Alican, 2021: 325).

Ürgüplü Hükümeti’nin yıpranması üzerine 10 Ekim 1965’te genel seçim yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak Türkiye İşçi Partisi’nin (TİP) meclise girmesini engellemek için seçim kanunu yeniden değiştirilerek milli bakiye sistemi getirilmiştir. “Millî bakiye” veya “ulusal artık” nispi temsil ile birlikte kullanılan oyların mecliste temsiline gidilmiştir. Bu sisteme göre seçim bölgelerindeki milletvekili sayıları nispi temsil sistemine göre belirlenecek ve partilerin aldıkları bütün artık oylar toplandıktan sonra açıkta kalan milletvekili sayısına bölünerek milli seçim kotası bulunacaktı. Her partinin aldığı artık oylar milli seçim kotasına bölündükten sonra bununla orantılı bir şekilde milletvekili sayısı ortaya çıkacaktı. Millî bakiye sistemi temsilde adaleti sağlamak için uygulanmıştır. Belirlenen tarihte yapılan seçimde AP 240, CHP 134, MP 31, YTP 19, TİP 15 ve CKMP ise 11 milletvekili kazanmıştır (Kalpakçıoğlu, 1968: 131-132). Bu sonuca göre AP tek başına iktidar olmuş ve Demirel, DP çizgisinin mirasçısı olduğu için Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 12. Başbakanı olarak 30. hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir. Aydın Menderes’e göre AP, DP’nin devam olarak kurulmuş evvela koalisyon ortağı 1965 yılında ise tek başına iktidar olmuştur. Bu durum aynı zamanda DP’li seçmenin 27 Mayıs darbesinin açmış olduğu yaraları sarmak, kırılan onurunu tamir etmek ve kendini ispat etmek istemesidir (Menderes, 1992: 33). Başbakan Demirel, liberal muhafazakâr kimliğin inşası için toplum ve kurucu elitler arasında denge rolünü üstlenmiştir. Bunun sonucunda siyasal partiler, dernekler ve çıkar gruplarının aracılığıyla devlet ve toplumun karşılıklı olarak birbirlerine nüfus etmesini köy ve kasaba nüfusunun kentli hayata uyum sağlamasında etkili rol almıştır. Bu nedenle başbakan olduğu ilk yıllarda DP’nin devamı olduğunu söyleyememiştir. Ancak yıllar sonra DP’nin devamı hatta kendisi olduğunu

söylemiştir. “AP’nin, DP’nin yerini almasıyla Türk siyaset tarihinde yeni bir dönem başlamıştı. AP, Süleyman Demirel liderliğinde, komünizm karşıtı propagandayla dini öğelerin sık sık belirtildiği bir söylem oluşturarak muhafazakâr ve taşralı bir siyasi ortam meydana getirmiştir” (Kaygusuz, 2021: 175).

Demirel’in başbakan olması 1950’den itibaren ortaya çıkan Müslüman burjuvazinin kendini devletin kontrolünden kurtarmaya başlamasına neden olmuştur. Çünkü bu kesim iktidara gelen AP’nin desteklediği liberal muhafazakâr politikalarla kendisini desteklemesiyle daha da güçlenmeye başlamıştır. AP, 1970 yılına kadar toplum ve devlet arasında liberal politika kurmaya başlamıştır. Bunun sonucunda siyasal partiler, dernekler ve çıkar gruplarının aracılığıyla devlet ve toplum karşılıklı olarak birbirlerine nüfuz etmeye başlamış bu da köy ve kasaba nüfusunun kentli hayata uyum sağlamasına neden olmuştur. Sonuçta AP, bireyin değil devletin laik olması gerektiğini savunmuştur. Bu yüzden bireysel dindarlığı, siyasal laiklik ve piyasa ekonomisi ile ayrı düşünülmesi gerektiğini teklif etmiştir. AP, dini saygı duyulması gereken bireysel dindarlık biçimi olarak tanımlamanın yanı sıra onu solcu akımlara karşı da panzehir olarak değerlendirmiştir (Yavuz, 2005: 95). Demirel’in içinde yer aldığı ve daha sonra da liderliğini yürüttüğü bu hareket siyasal yaşamda merkez ile çevre arasındaki ilişkilerde çevrenin sözcüsü olmuştur. Ancak 1968’de başlayan öğrenci olayları Demirel’in başbakan olduğu dönemde ekonomik alanda sorunların başlaması süreci takip etmiştir. Aynı yıl başlayan grev ve anarşi olayları karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri, hükümete 12 Mart 1971’de muhtıra vermiş bu da Demirel’in istifa etmesine neden olmuştur.

Demirel’in kişiliğinde modern ve geleneksel değerler iç içedir. Çünkü “Demirel geleneksel değerleri reddetmeden de modern olunabileceğini gösteren canlı bir örnek gibiydi...” (Demirel, 2004: 41). Çünkü AP seçmeni daha çok köylerde yaşayan ve geleneksel kültürü benimseyen insanlardı. Şehirde yaşayan tüccar ve kentli kesimler ise modern olmakla birlikte onlar da geleneksel yaşamı da benimseyen insanlardı. Bu kesimler tamamen devletin imkânlarıyla hayata tutunmaya çalışıyorlardı. Devlete göbekten bağlı oldukları için AP’nin izlediği liberal muhafazakâr politikalar kendileri için

ikbal kapısı olmuştur. Devletin komünizm karşıtı ideolojisi bu kesimlerin kenetlenmesine ve bürokrasinin de buna göre hareket etmesine neden olmuştur. Liderleri olan Menderes ve Demirel köy kökenliydi ve tek parti dönemini de biliyorlardı. Bu nedenle bu iki partinin dayanağı evvela köylü kesimiydi. Buna rağmen AP, DP’den iki noktadan ayrılıyordu. Birincisi, partinin “liberal muhafazakâr” kimliğinin daha belirgin olmasıdır. Çünkü Yassıada’da asılan Başbakan Menderes ile iki bakan arkadaşları Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan’ın darağacında asılan resimlerinin kamuoyu ile paylaşılması hem siyasetçilere ve hem de halka gözdağı vermek için yapılmıştır. Kurucu elitlerin verdiği mesajın idraki içinde hareket eden Demirel, DP’den farklı olarak liberal muhafazakâr yaklaşımı kabul etmek mecburiyetinde kalmıştır. İkincisi ise muhalefete karşı gösterilen tutumda görülmektedir. AP, muhalefete karşı DP’ye oranla daha müsamahalı davranmıştır. Ortak noktaları ise DP’ye karşı 27 Mayıs 1960’da gerçekleştirilen ilk hükümet darbesi sarsıntısına karşılık AP’ye 12 Mart 1971’de verilen muhtıra ile 12 Eylül 1980’de gerçekleştirilen ikinci hükümet darbesinin sarsıntısı olmuştur.

5. Turgut Özal ve Anavatan Partisi: “Neoliberal Muhafazakârlık”

Hayat yolculuğuna Malatya’dan başlayan Turgut Özal, o dönem çok popüler olan inşaat mühendisliği yerine çağın ileri teknolojisini simgeleyen elektrik mühendisliği fakültesinde okumayı tercih etmiştir. Mezun olduktan sonra Ankara Elektrik Etüt İşleri idaresinde çalışırken Demirel’le burada tanışmıştır. Demirel gibi kendisi de katıksız bir Menderes’çiydi. Başbakan Demirel’in başlatmış olduğu imar ve inşa hareketlerinde etkin rol almıştır. Demirel tarafından 1967 yılında getirildiği Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı görevini 12 Mart 1971 tarihine kadar sürdürmüştür (Tuncer, 1991: 12-16). 1977 yılında yapılan genel seçimlerinde Milli Selamet Partisi’nden (MSP) İzmir milletvekili adayı olmuş ama kazanamamıştır. Kardeşi Korkut Özal ise aynı partide milletvekili seçilmiş ve daha sonra bakan olmuştur. Özal, 1979 yılında Demirel’in kurduğu azınlık hükümetinde Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ile beraber Başbakanlık Müsteşarı olarak görev yapmıştır. 12 Eylül 1980 hükümet darbesinden sonra da Başbakan Bülent Ulusu’nun başkanlığında 21 Eylül 1980’de kurulan hükümette başbakan

yardımcısı olarak görev yapmıştır (Özal, 2010: 53). Bu nedenle Özal'ın hayatı Türkiye Cumhuriyeti'nin 1950 yılından itibaren ekonomik, sosyal ve kültürel alanda yaşadığı değişim ve dönüşümün hikâyesidir.

Demokrasinin yaralı yıllarında kurulan Anavatan Partisi 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçimlerinde tek başına iktidar olmuştur. Seçime Halkçı Parti (HP) ve Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP) de katılmıştır (Yakın Dönem Türk Politik Tarihi, 2006: 169). Halk, 12 Eylül hükümet darbesinden sonra oluşan tekelci ve aynı zamanda ekonomik ve liberal mantığa ters düşen MDP yerine ANAP'ı tercih etmiştir. Bu seçimde partinin tek başına iktidar olmasını sağlayan diğer bir etken de Milletvekili Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikle seçim sistemine çift baraj sisteminin eklenmesi olmuştur. Özal, muhafazakâr, milliyetçi ve dini oluşumlarla yakın ilişki çerçevesinde ayrıca Nakşibendi Tarikatı'nın İskenderpaşa koluna bağlıydı. Bu kolun ilk modern toplumsal örgütlenme girişimlerinden biri olan İlim Yayma Vakfı'nın kurucularındandı. Özal, milliyetçi ve muhafazakâr kesim ile ilişki içerisinde olduğu gibi Aydınlar Ocağı'nın da üyesiydi (Bora, 2005, 593). Kendisi inançlı olduğu kadar moderndi. Allaha gerçek manada inandığı için İslam'ı siyasete alet etmemiştir. Gittiği her yere eşini de götürmesi o güne kadar ihmal edilen kadına hak ettiği değeri vermek içindi.

DP ve AP'de olduğu gibi ANAP'ta da çevre-merkez ayrımında çevrenin etkisi görülmektedir. 12 Eylül 1980 hükümet darbesinden sonra 6 Kasım 1983'te iktidara gelen ANAP, devletçi seçkinlere karşı seçilmişlerin galip olduğunun en önemli örneklerinden biridir. Çünkü seçimi Özal liderliğindeki ANAP'ın kazanmasıyla birlikte 12 Eylül'ün geleneksel devletçi politikalarını savunan “devletçi seçkinleri”n hareket alanı daraltmış buna karşılık “seçilmişlerin” hareket alanı ise genişlemiştir. Bu nedenle sınırlı oranda muktedir olması planlanmış olan hükümet, muktedir iktidara birçok konuda kafa tutmuştur (Ertunç, 2004: 472). ANAP, izlediği neoliberal muhafazakâr politikalarla iktidarı boyunca kendisinden önce gelen kurucu elitlerin ideolojik temayüllerini yansıtan “devletçi” politikaları silmeye çalışmıştır. ANAP, asıl hedefini “milli hâkimiyeti ve milletin üstünlüğünü, milli birlik ve bütünlüğü her şeyin üstünde telakki eden” bir parti olarak tanımlamıştır

(Anavatan Partisi Seçim Beyannamesi, 1983: 17). “Halka hizmet, Hakk’a hizmet için yapılır” sloganıyla yola çıkmıştır.

ANAP, bünyesinde “neoliberal muhafazakâr kimliği inşa edebilmek için muhafazakâr, milliyetçi, liberal ve sosyal demokrat gibi dört eğilimi temsil etmiştir. Bunu tamamlayıcı mahiyette Özal, Tercüman gazetesinden Taha Akyol’a verdiği bir röportajda; “Toplum yapısında merkez değişiyor. Türkiye homojen bir toplum değil. Bir tarafta Avrupa, öbür tarafta Ortadoğu, bir kere iki kültür arasında kalmışız. Çok medeniyetler gelmiş, geçmiş. Hitlere kadar gidersiniz. Son olarak da bin yıldan beri İslam. Aynı zamanda çok çeşitli kavimlerde gelmiş. Ayrıca imparatorluk bakiyesi bir toplumuz. Bizim yapacağımız bunları vuruşturmaktan sakınmak, geniş olarak kavramak, yani bir nevi homojenize etmektir. Zaten ANAP’ın esas felsefesi de budur. Milli birlik ve beraberliğimizi sürdürmek de bunu icap ettirir” demektedir (Tercüman, 11 Kasım 1987).

AP, DP’nin devam olarak kurulmuş 1961 yılından itibaren evvela koalisyon ortağı 1965 yılında ise tek başına iktidar olmuştur. Daha sonra 12 Eylül 1980 hükümet darbesinden sonra kurulan Doğru Yol Partisi (DYP) her ne kadar AP’nin devamı olduğunu söylese dahi halk, ikinci bir mağduriyetin yaşandığına inanmamış ve DYP kadrolarına şüpheyle bakmıştır. Bu nedenle 3 Kasım 1983’te yapılan genel seçimde ANAP’ın tek başına iktidar olmasını, halkın yaşanan bu mağduriyeti üçüncü defa kabul etmek istememesine ve sistemin değişmesini istemesine yorumlamak gerekir. Bu yüzden ANAP, kendini şu üç ilke üzerinde tanımlamıştır:

1. Düşünce hürriyeti,
2. Din ve vicdan hürriyeti,
3. Teşebbüs hürriyeti (Güzel, 2008: 27).

Özal, tıpkı Demirel gibi büyük bir kesimin referans noktası olmuştur. Eğer DP bir ağacın gövdesine benzetilirse bu sağ yelpazede yer alan AP, DYP ve ANAP gibi partiler bu gövdenin muhtelif tarihlerde ortaya çıkan birer dalıdır. Özal ve Demirel arasındaki kavgayı ise bu dalların kısılalığına ve uzunluğuna ya da birbirlerinin önüne geçmek istediğine bağlamak gerekir. Bu nedenle Özal, 6 Eylül 1987 tarihinde halk oylamasıyla yakalamış olduğu ivmeyi oya çevirmek ve eski liderlerin siyasete yeniden girmelerini en-

gellemek için erken genel seçim yapma kararı almıştır. 29 Kasım 1987’de yapılan milletvekili genel seçimlerinde ANAP tek başına iktidar, SHP ikinci ve DYP ise üçüncü parti olmuştur (Ahmad, 2002: 232).

Aynı tarihlerde Amerika’da Reaganizm ve İngiltere’de ise Thatcherizm liberal muhafazakârlığı temsil ederek yükselişe geçmiştir. Bu yükselişe paralel bir biçimde otorite ve iktidarın kaynağı olma gerçeği de ortaya çıkmıştır. 1983 yılında başlayan Özal neoliberalizmi ise Türkiye’nin siyasal ve entelektüel manzarasını yeniden şekillendirmiştir (Yavuz, 2005: 9). Çünkü Özal izleyeceği neoliberal politikalarla Türkiye’de yaşayan insanların bünyesinde Anadolu’nun geleneksel muhafazakâr öğelerini ifade eden Müslüman kimliği üzerinde Avrupa ile entegre olmasını arzulamıştır. Bunun için de Türkiye’nin evvela ekonomik açıdan refah toplumu olması için çaba sarf etmiştir. Ancak partinin 1987 yılından itibaren başarısızlığa doğru gitmesinin asıl nedeni onu iktidara getiren orta sınıfın ekonomik açıdan mutlu olamaması ve güvenlik konusunda da kendini halka yeniden test ettirmeye mahkûm bırakması ifade edilebilir.

ANAP, toplumsal sorunların çözümünde şiddet faktöründen ziyade uzlaşmayı esas almıştır. Bu yaklaşımı ile radikal hareketlere karşı daha demokratik ve hukuk kuralları içinde hareket etmeyi kabul etmiştir. Bununla da liberal değerlerle İslami muhafazakâr değerleri birleştirerek belli bir ideolojiden uzak kalmayı tercih etmiştir. Çünkü Özal, mevcut durum üzerinde bir iyileştirme ve geliştirme gerçekleştirmeyi düşünmüştür. Ayrıca modern değerleri geleneksel değerlerle birleştirmesi Türk siyasi hayatında önemli bir kırılma yaratmıştır. Bunların altında yatan nedenlerden birisi de Özal’ın kendisini ve partisini bir hizmet partisi olarak tanımlamasıdır (Turgut, 1986: 164). ANAP, merkez sağda yer alan ve muhafazakârlığı benimseyen partiler arasında, tüzük ve programında muhafazakârlığı tanımlama çalışmalarına başlayan ilk partidir. Diğer merkez sağ partiler muhafazakârlık yerine milli ve manevi değerler kavramını kullanmışlardır. Özal’ın 1989’da cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Mesut Yılmaz’la birlikte partinin sembolü olan dört eğilim terkedilmiş ANAP’ta milliyetçi ve muhafazakâr kimlikten ziyade liberalizm öne çıkmıştır. Parti içinde ılımlılar olarak adlandırılan liberaller, selametçiler olarak adlandırılan dindarlar ve hareketçiler olarak adlandırılan

milliyetçiler olmak üzere gruplar yer almıştır. ANAP’ın milliyetçi ve muhafazakâr sembol ve söylemleri kısa zaman içinde en iyi kullanan merkez sağ parti olmuştur (Mert, 2001-2002: 152).

Özal’ın ekonomik politikalarından beslenen evvela küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ) daha sonra Kayseri, Konya, Denizli ve Gaziantep başta olmak üzere birçok kentte kümelenen ve “Anadolu kaplanları” olarak adlandırılan bu girişimci kesim bazı kentlerin “küreselleşmesinde” önemli roller oynamıştır. Bunun sonucunda “İstikbal Köklerde” sözünü misyon edinen Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) 5 Mayıs 1990 yılında kurulmuştur (Vardan, 2012: 62). Kendisiyle görüşülen MÜSİAD Van Şube Başkanı Ferit Baş, “MÜSİAD’ı hiçbir parti, cemaat, tarikat ve benzeri yapıya dâhil etmemekte ve sözünü ettiği kesimlerin hiçbirisinin arka bahçesi olmadıklarını söylemektedir. Gücünü Anadolu insanının sermayesinden aldıkları için kendilerine Anadolu Kaplanları denilmiştir. Ona göre MÜSİAD’a üye olmanın asgari dört şartı bulunmaktadır:

1. Geçmişinde hiçbir şaibe olmayacak,
2. Kazancını doğru ve kanunların öngördüğü şekilde yapacak,
3. Grupları ve kesimleri aldatmayacak bunu da yaşam tarzı olarak kabul edecek,
4. MÜSİAD’ın sahip olduğu “dünya algısı”na sahip olacak. (Kişisel görüşme, Van).

Anadolu Kaplanlarının devamını 2005 yılında kurulan Tüm Sanayici ve İşadamları Derneği (TÜMSİAD) takip etmiştir. Böylece 1980’li yıllardan itibaren kurulan “Anadolu Kaplanları” ile piyasa rekabetinin kurumsallaşması tercih edilmiştir. Çünkü Anadolu Kaplanları’nın kurduğu işletmeler daha az katı, çalışanlar ve yönetim arasındaki bağlantı daha kişiseldi. Başarının merkezinde sosyal güven, dayanışma ve sadakat gelmekteydi. Cemaat bağlarının üretimine dayalı ortak kültür, dini ağlar ve benzeri hasletler anlaşmazlıkları azaltmakta ve ekonomik faaliyetleri hızlandırmaktadır (Yavuz, 2005: 125). Yavuz’a göre MÜSİAD’ın temsilciliğini yaptığı yeni burjuvazi üç ilkeyi savunuyordu:

1. Dinsel ve sosyal alanda muhafazakâr olmak,
2. Ekonomik arenada liberal olmak,

3.Özel girişimci olmak.

Özal, icra ettiği siyasetiyle Demirel'den ziyade Menderes'e daha yakındır. Bunun yanında aldığı eğitim ve dünyayı algılama konusunda da Menderes ve Demirel'den farklı olarak daha kentlidir. Partiler konusundaki farka gelince kendisiyle görüşülen dönemin AKP Diyarbakır Eski İl Başkanlarından Avukat Baki Aksoy'a "1950 yılında iktidara gelen DP-AP-DYP, ANAP ve MSP-RP-FP gibi partilerle AKP arasında temel farklar nelerdir? Sorusuna, "Partisinin daha çok DP ve ANAP'a ve az oranda da MSP çizgisi ile örtüştüğünü" söylemektedir (Kişisel görüşme, Diyarbakır). Bu yaklaşımı doğrular mahiyette Özbudun, "DP'den ANAP'a kadar, Türkiye'deki bütün merkez sağ partiler, liberal ve muhafazakâr değerleri birleştirmeye çalışırken, hiçbir zaman katı ve tutarlı bir ideoloji geliştirmeyi amaçlamamışlardır" demektedir (Özbudun ve Hale, 2010: 67).

6.Recep Tayyip Erdoğan Liderliğinde Adalet ve Kalkınma Partisi: "Muhafazakâr Demokratlık"

3 Kasım 2002'de o güne kadar uygulanmakta olan yüzde 10'luk ülke barajlı ve D'Hondt sisteminin uygulandığı seçimle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) "Yeter Karar Milletindir" çıkışıyla "sessiz devrim" yaparak tek başına iktidar olmuştur. Seçime 23 parti katılmış seçmen bu seçimde CHP'nin dışında o gün koalisyon hükümetini oluşturan Demokratik Sol Parti (DSP), Anavatan Partisi (ANAP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) başta olmak üzere 21 partiyi TBMM'nin dışında bırakmıştır. AKP'nin "muhafazakâr demokrat" kimliğiyle ortaya çıkmasına ve iktidar olmasına birçok neden kaynaklık etmekle beraber üç neden ciddi manada etkili olmuştur.

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 12 Eylül 1980'de gerçekleştirdiği hükümet darbesine tepki duyan halk, 1983 yılında Anavatan Partisi'ni iktidara getirmiş ve başbakan Özal'la gönül ittifakı kurmuştur. Dünya ile entegre olmak, pazar ekonomisine dahil olmak ve muhafazakâr hayat tarzını teoride ve pratikte yaşamak temel hedefleri olmuştur. 1950'li yıllardan itibaren köyden kente başlayan göç Özal iktidarı ile beraber artarak devam etmiş ve bu eğilim 1990'lı yıllarda zirveye çıkmıştır. Kente göç eden kitle içinde yer alan ve sonradan "kent dindarları" olarak adlandırılan bu insanlar şehirlerin bazı çeperlerinde kendilerine uygun yaşam alanları inşa etmişlerdir. Bunların

öncülüğünü iktidara yakın iş adamlarından ziyade “Anadolu kaplanları”ndan oluşan “Anadolu sermayesi” yapmıştır. Necmettin Erbakan’ın 28 Haziran 1996 tarihinde başbakan olması ise 1970’li yıllardan itibaren görünür olmaya başlayan bu kesimleri daha da güçlü kılmıştır. Çünkü o güne kadar ekonomik ve toplumsal adaletsizliğin mağduru olan bu kesim Erbakan tarafından “İslami ve otantik millî değerlerin taşıyıcısı olarak sunulmuştur” (Yankaya, 2013: 54). Ama kurucu elitlerin buna cevabı çok sert olmuş ve 28 Şubat 1997’de yaşatılan “post modern darbe” ile Erbakan’ın başında bulunduğu hükümet dağıtılmıştır. Halkın bu kurucu elit ve bileşenlerine duyduğu öfke, AKP’nin 2002 tarihinde güçlü bir şekilde iktidara gelmesinde “birinci neden” olmuştur.

17 Ağustos 1999’da İstanbul, Sakarya ve Kocaeli illerinde yaşanan deprem “ikinci neden”dir. Çünkü depremden hemen sonra hükümet organize olmamış ve halkın sorunlarını çözememiştir. ANAP İstanbul Milletvekillerinden Emre Kocaoğlu’nun da belirttiği gibi dönemin Başbakanı Ecevit, “Bütün tarihi kişiliğine ve üstün şahsi meziyetlerine rağmen, krizi yönetecek dinamizmden yoksundu. Yaşlıydı, hastaydı. Depremden sonra, bölgeyle telefon bağlantısı kuramadığından şikâyet etmişti. Oysa ondan beklenen şikâyet etmesi değil, çare bulmasıydı” (Kocaoğlu, 2003: 81). “Üçüncü neden” ise 9 Kasım 2000’de yaşanan ekonomik krizdir. Çünkü bu krizle birlikte kısa vadeli faizler artmaya başlamış, tahvil-bono ve hisse senedi fiyatlarında ise ani düşüşler gözlenmiştir. Yabancı sermaye ülkeyi terk etmeye başlamış bu da insanların işsiz kalmasına neden olmuştur. 19 Şubat 2001’de yapılan Millî Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Başbakan Bülent Ecevit’e anayasa kitapçığını fırlatması ile siyasi kriz başlamış bu da ikinci ekonomik krizi tetiklemiştir. Başbakan Ecevit’in başında bulunduğu koalisyon hükümetinin ekonomiyi yönetememesi sonucu ortaya çıkan bunalıma halk tepki göstermiş bu da AKP iktidarına zemin hazırlamıştır.

Bu üç nedenle birlikte mevcut siyasal partilere duyulan güvensizliğin geçmiş dönemde yaşanan mağduriyetlerle birleşmesi AKP’nin evvela kurulmasına sonra da iktidara gelmesine neden olmuştur. Çünkü ekonomide yaşanan deprem Başbakan Ecevit’in başında bulunduğu başta DSP olmak

üzere koalisyonun iki ortağı MHP ve ANAP'ın başarısızlığı koalisyon hükümetinin sonunu getirdiği gibi muhalefette bulunan Fazilet Partisi (FP) ile Doğru Yol Partisi'ni (DYP) de işlevsiz kılmıştır. Kendisiyle görüşülen gazeteci ve aynı zamanda iş kadını Deniz Baş'a "Neden halk 2002 yılından itibaren AKP'yi tercih etti?" Sorusuna "İlk yıllarda Ecevit Hükümeti zamanında yaşadığımız ekonomik krizler beni fazlasıyla etkiledi. Ayrıca sosyal ve kültürel haklar konusundaki beklentiler beni AKP'yi tercih etmeye mahkûm etti" demektedir (Kişisel görüşme, Van). DSP ve bileşenlerinin yaşattığı boşluğu kısa süre sonra 3 Kasım 2002'de iktidara gelen AKP tamamlamıştır. Bunu 22 Temmuz 2007 ve 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seçimlerde kazanılan başarılar takip etmiştir. Örneğin 2011 tarihinde Van'da yaşanan depremin ikinci günü Başbakan Erdoğan, deprem bölgesine gitmiş ve başında bulunduğu hükümet üyeleriyle depremle yakından ilgilenmiştir. Bununla yetinmemiş depremden sonra ikinci defa Van'a gelmiş ve yapmış olduğu konuşmada "Van'ı yeniden inşa edeceğiz. Hiçbir gücün birliğimize zarar vermesine ve bizleri ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölmesine izin vermeyeceğiz" demiştir¹. Bu da AKP hükümetinin toplumla bütünleşme sürecini başarıyla yürütmesine katkı sunmuş ve hükümete olan güveni artırmıştır.

AKP'nin bu başarısını Türkiye'nin siyasi tarihinde daha önce 1950, 1954 ve 1957 yıllarında arka arkaya kazanan sadece DP olmuştur. AKP, bu başarılarını daha sonra yapılan diğer genel ve yerel seçimleri de kazanarak sürdürmüştür. O'nun bu şekilde başarılı olmasında etkili olan en önemli faktörlerden biri savunduğu "muhafazakâr demokrat" kimlik olmuştur. Özipek, AKP'nin kendisini "muhafazakâr demokrat" olarak tanımlama ve bu kimliğin içini doldurma çabasını hem muhafazakârlık ve hem de genel olarak siyasi kimliklerin Batılı anlamlarıyla rafine hale gelmeye başlaması açısından bir gelişme olarak değerlendirmektedir (Özipek, 2003: 81-82). Cumhuriyetin ilanı ile beraber ortaya çıkan kurucu elitler, muhafazakâr demokrat kimliğin gelişmesine müsaade etmemiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra mecliste "İkinci grup" milletvekillerinin içinde yer aldığı Terak-

¹ "Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 26 Ekim 2011 tarihinde Van Şehir Stadyumu'ndaki konuşması."

kiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) buna örnek verilebilir (Mardin, 2004: 59). TCF, kurulduğu tarihte kurucu elitlerin etrafında oluşan küçük burjuva radikalizmine karşı çıkmıştır. Bu duruşu kapatılmasına neden olsa bile “TCF’nin liberal ve demokratik ilkelerinin akılcı bir sonucu olduğu da kuşku götürmez” (Zürcher, 2013: 142).

Başbakan Erdoğan, AKP’nin siyasal kimliğini “muhafazakâr demokrat” olarak tanımlamaktadır. Ona göre AKP, kendi düşünce geleneğimizden hareketle, yerli ve köklü değerler sistemimizi evrensel standarttaki muhafazakâr siyaset çizgisiyle yeniden üretmek amacındadır (Erdoğan, 2004: 11). AKP, Millî Nizam Partisi ile başlayan Fazilet Partisi’ne kadar devam eden “siyasal İslam’ı, muhafazakâr demokrasiye” dönüştürmek amacını gütmüştür. Bu da sonuçta onun siyasi etiket olarak klasik düzlemde Müslümanlık yerine diğer demokratik ülkelerde olduğu gibi dindarlığı kabul eden bir muhafazakârlık olmuştur. Buna İslami burjuvazi katkı sunmuştur. Demokrasi mücadelesinin verildiği Avrupa ülkeleri başta olmak üzere bütün ülkelerde muhafazakâr ve sosyal demokrat bloklar var olmuştur. Muhafazakâr ve liberal unsurları barındıran klasik sağ partiler ise bunu yapamadıkları için dindarlığın uzağına düşmüşler ve liberal fikirleri de eledikleri için 1990’lı yıllardan itibaren Kemalist milliyetçiliğe yönelmişlerdir.

Kendisiyle görüşme yapılan dönemin AKP Van Eski İl Başkanlarından Abdullah Aras, partisinin “muhafazakâr demokrat” kimliğini şöyle tanımlamaktadır: “Partimiz muhafazakâr bir partidir. Eğer bu kadar yüksek oy aldıysak bunda kendini muhafazakâr olarak tanımlayan insanların emeği inkâr edilemez. Türkiye’de yaşayan insanların büyük bir kesimi kendini Müslüman olarak tanımlar. Ama aynı zamanda demokratik taleplere de sahip bir toplumuz. Hem muhafazakârlığı ve hem de demokrattığı birlikte içselleştiren ve sentezini yapan bir partiyiz. Eğer partimiz sadece demokrasiyi veya sadece muhafazakârlığı ön plana çıkarmış olsaydı bu kadar başarılı olamazdı. Her seçimde oyumuzu artırmamızın nedeni kendilerini hem muhafazakâr ve hem de demokrat tanımlayan insanların partimizde bulmaları ve kendilerini partimiz üzerinden tanımlamalarıdır” demektedir (Kişisel görüşme, Van). Bu açıdan bakıldığı zaman Akdoğan’a göre AKP’nin geliştirmeye çalıştığı muhafazakâr demokrat siyasal kimliğin parametreleri ara-

sında “siyaset alanı uzlaşma kültürüne dayanır; toplumsal alandaki farklılıkların siyasal alanda dile gelmesi ancak siyasal alanın uzlaşması temelinde kurulmasıyla mümkündür” esasına dayanmaktadır (Akdoğan, 2010: 61). Çünkü muhafazakâr demokratlık halk egemenliğine dayanır. Meşruiyet kaynağını anayasa ile evrensel normlardan alır.

Avukat Ekrem Kutlu ise AKP’yi “Pragmatist ve oportünist bir parti olarak tanımlamaktadır”. O’na göre “Sosyal demokrat bir partiden Türkiye ölçeğinde bir kadın başbakanın çıkması gerekirken, Tansu Çiller örneğinde olduğu gibi daha çok köylü tabakaya hitap eden Doğru Yol Partisi’nden (DYP) kadın başbakanın çıkması Türkiye’nin yaşadığı değerler karmaşası ile ilgilidir. Bu sonucu biraz da “Asya tipi” topluma bağlamak gerekir” demektedir (Kişisel görüşme, Van). AKP, kendini değişen şartlara çok çabuk bir şekilde adapte edebilmiştir. Örneğin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte din devleti özlemi içinde olduğuna dair vurgu yapmamıştır. Diğer merkez sağ partilerde olduğu gibi bu partide de ilk yıllarda pragmatizm, bireyci toplum anlayışı ve çıkarlar egemen olmamıştır. Ama muhafazakârlığı zaman zaman Amerikanvari tarzda algılamıştır. Demokrasi algısını dinî özgürlükler üzerinde inşa etmiştir. Bu bağlamda AKP, gerek İslamcılığın kurucu kavramlarından ümmet kavramı ve gerekse de dost düşman ayrımı konusunda İslamcı gelenekten bir kopuşu ifade etmektedir. Ayrıca İslami hassasiyetleri ağır basan kişilerin oluşturduğu, ulusal popüler bir pozisyona oynayan sağ-muhafazakâr bir partidir (Yılmaz, 2004: 617).

AKP savunduğu muhafazakâr demokrat kimliği ile kendisini siyasal İslamcı çizgiden farklılaştırması yaklaşımı Erdoğan’ın “millî görüş gömleğini çıkardık” söylemi ile örtüşmektedir. Ancak siyasi anlamda İslamcılıktan kopan parti eliti için muhafazakâr demokratlık hem günlük hayatta dinî değerlere duyarlı toplum kesimlerine yönelik bir çağrı ve hem de içinden çıkılan ocağa ihanet etmeden farklı bir kulvarda yeni bir açılım yapma imkânı sunmuştur (Akgün, 2006: 26). Bu konuda kendisiyle görüşülen Fazilet Partisi Van Eski Milletvekillerinden Fethullah Erbaş, “AKP’lilerin kendilerini inkâr ettiklerini, gömleklerini çıkardıklarını ve Erdoğan’ın kendisine “reis” demesinin nedeninin bu olduğunu söylemektedir” (Kişisel görüşme, Van). Sonuçta AKP’nin bu açılımı gerçekleştirmesinde daha önce inşa edilen “İs-

lami burjuvazi” etkili rol oynamıştır. Yeni Türkiye ise bunun sonucunda gerçekleşmiştir.

6.1. İslami Burjuvazi

Türkiye’de “modern yoksulluk” süreci 1980’li yıllardan itibaren başlamış ve dört aşamalı olmuştur. Birincisi, köyden kentlere çalışmak amacıyla göç eden insanların geride bıraktıkları toprakları ve onların aile fertleri arasındaki ilişkilerinde meydana gelen değişikliklerden kaynaklı yoksulluktur. İkincisi, işgücü piyasasındaki birincil katmana tekabül eden formel sektörler ile ikincil katman olarak ele alınan yani kırdan kente göç edenlerin, formel sektördeki kısıtlı iş olanaklarından faydalanamaması nedeniyle yaşamını sürdürmek için yürüttüğü ekonomik faaliyetleri tanımlamak olan enformel sektörler (Aydın, 2009: 12-13) arasındaki ayrımın belirsiz olmasıdır. Üçüncüsü, ailenin geçirdiği dönüşümlere dayalı olarak geleneksel büyük aileden çekirdek aileye geçiş sürecidir. Dördüncüsü ise devlet ve toplum ilişkilerinin enformel niteliğinin bozulmasına bağlı olarak tek parti döneminden başlayan ve 1980’lere kadar devam eden siyasi otoritenin bireye sağladığı fırsatlar alanının ciddi biçimde daralmasıdır (Buğra, 2018: 19). Sistemden kaynaklanan bu açmaz Anadolu’da yaşayan bütün kesimleri ciddi manada mağdur etmiş ve dindar kesimin içinde yer aldığı İslami burjuvazinin yer altına yuvalanmasına neden olmuştur. İslam, Müslümanların hayatına yön veren en önemli dinamiklerden birisidir. Gerek kişiliğin ve gerekse de ideolojinin belirlenmesinde İslam ciddi bir rol oynamıştır. Cumhuriyetin ilanı ile beraber İslam, modernleşmeye engel görüldüğü için pratik hayatın dışında tutulmuştur. Yaşanması istenilen din ise yeni devletin kontrolünde tutulduğu için muhafazakâr kesimin buna tepkisi bu nedenle sert olmuştur.

Bu süreçte muhafazakâr kesim yanlarına bütün cemaat ve tarikatlarla birlikte orta ve alt sınıfları da almış ve siyasi arenadaki değişimi süratli bir şekilde gerçekleştirmiştir. Bu durum ortak paydası muhafazakârlık olan kitleye yenedünya düzeni içinde daha çok zenginleşmeyi yakalama şansı vermiştir. AKP, bu tarihten itibaren Türkiye’nin değişen ekonomik ve toplumsal şartlarında yükselen “yeni elit”lerin temsilcisi olmuştur. Çünkü demokrasinin gelişmesinin en önemli parametresi toplumdaki köylülüğün azaltılması bu-

na karşılık kentleşme oranının artmasıdır. Bu da orta sınıfın oluşmasıdır. AKP ile ortaya çıkan tablo “İslami burjuvazi”nin veya “dindar orta sınıf”ın görünür olmasıdır. AKP, Türkiye’de hızla büyüyen bu sınıfın ortaya çıkmasına katkı sunmuştur (Yankaya, 2013: 14). Bunun için de gerek doğuda ve gerekse taşrada büyük bir eğitim ve üretim hamlesi başlatmıştır. Okullar önem kazanmaya başlamış ve eğitim en büyük ikbal kapısı olarak görülmüştür. Cumhuriyet tarihi boyunca sisteme dâhil edilemeyen kesimler sisteme dâhil olmak için bütün varlığını çocuklarını okutmak için seferber etmeye başlamıştır. Anadolu köylüsü yaşatılan değişimi de arkasına alarak oluşturulan bu yeni sınıfa dâhil olmuştur. Kemalist seçkinlerin yıllardan beri dışladığı ve kırsal kesimde yaşatmaya mahkûm ettiği insanlar şehirlere göç etmiştir. Kenar mahallelerde yaşam alanları bulan bu insanlar zamanla zenginleşerek kentli burjuvaziyi oluşturmuştur. Bu geçiş oluşumu itibariyle Fransa’da burjuvazinin sisteme egemen olma süreciyle de paralellik arz etmektedir. Bu kesim aynı zamanda kendi aralarında ekonomik ve sosyal arenada bağlantılar kurmuştur. Kentlerde oluşan bu “İslami burjuvazi” AKP’de lokomotif vazifesi görmüş ve yeni Türkiye’yi inşa etmeye başlamıştır. AKP Van Eski Milletvekili Mustafa Bilici’ye bu konuda partisinin gelecek adına kendisini nasıl konumlandığına yönelik soruya “2023’te ihracatı 500 bin doları bulan bir ülkeyi hayal ediyoruz. Dünyada ekonomisi en büyük ilk 10 ülke olmayı hesaplıyoruz. İnsan hak ve hürriyetleri noktasında sıkıntıların olmadığı bir ülke istiyoruz. Batı standartlarının üstünde bir demokrasimiz olacak. Yıllarca batıya hükmeden bir imparatorluğun çocuklarıyız” demektedir (Kişisel görüşme, Van). Mülakat yapıldığı zaman AKP’den siyaset yapan milletvekilinin daha sonra partisinden istifa ederek başka partiyi tercih etmesi muhafazakâr demokrat kimliğin kendi içinde paradoksları da ihtiva ettiğini göstermesi açısından önemlidir.

Devletin koruması altında büyüyen İslami burjuvazinin en büyük açmazı ise bu koruma kalkanından ne zaman kurtulacağına dair tarih verememesidir. Çünkü bunun en büyük göstergesi İslami burjuvaziyi oluşturan kentli dindarların yanı sıra İslami cemaat ve tarikatların bir kısmı AKP iktidarı boyunca kendilerine sunulan ekonomik imkânları dar bir çerçevede kullanmışlardır. Bu da onları ekonomik açıdan büyüttüğü kadar dünyevileş-

tirmiştir. Kendisiyle görüşülen akademisyenlerden Hüsnü Kapu bunu doğrulamakta ve “Kalitesizliğin AKP’de olduğu gibi diğer bütün dini grup ve cemaatlerde olduğunu örneğin dini cemaat ve tarikatların ilişkilerini ekonomi üzerinde kurduğunu ve başkalarına adeta yaşama hakkı tanımadığından söz etmektedir” (Kişisel görüşme, Kars).

6.2.Yeni Türkiye

AKP’nin 3 Kasım 2002’te yapılan genel seçimle iktidara gelmesi DP’nin 14 Mayıs 1954’te tek başına iktidara gelmesine benzemektedir. Bu nedenle onun bu başarısı Şerif Mardin’in ifadesiyle çevrenin merkez üzerindeki zaferini simgelemektedir¹. Çünkü o güne kadar askeri-bürokrat elitler ile taşra arasında ortaya çıkan gerilim esas olarak modernleşme sürecinin getirdiği birtakım yaptırımların ve gerekliliklerin benimsenmesi noktasında yaşanmıştır. Böylece iktidara gelen AKP’nin Türk siyasal hayatına kattığı en önemli değer Osmanlı’nın son dönemlerinden bu yana Türk siyasetine damgasını vuran merkez elitlerinin yerine çevre elitlerinin geçmesi sürecini başlatmasıdır. Onun çevreden merkeze başlattığı iktidar yürüyüşü zamanla Wallerstein’in sözünü ettiği “yarı çevre”yi aşarak merkeze tamimiyle yerleşmesine neden olmuştur (Kaya, 2005: 38).

Siyasetteki kalıcı başarı “Yeni Türkiye” dönemini başlatmıştır. Bu nedenle tek bayrak, tek vatan, tek millet ve tek devlet mottolarıyla beraber Yeni Türkiye üç parçalıdır: AKP ve bileşenlerinin yer aldığı ve kamuoyuna da “cumhur ittifakı” olarak tanıtılan kesim “Birinci Türkiye’yi meydana getirmektedir. Bu kesim kendini milliyetçi ve muhafazakâr olarak tanımlamaktadır. “İkinci Türkiye”, CHP ve bileşenlerini kapsamakta ve kamuoyunda da “millet ittifakı” olarak bilinen kesimdir. “Üçüncü Türkiye” ise eski Türkiye’nin çocukları ile Halkın Demokrasi Partisi (HDP) ve bileşenlerinin meydana getirdiği Türkiye’dir. Bunlar da Yeşiller ve Sol Gelecek

---

¹ Şerif Mardin, bu kavramı Türkiye özeline uygulayan sosyologdur. (Şerif Mardin, Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler 1, Der: M. Türköne, T. Önder, İletişim Yay., İstanbul, 2006, s.34-52). Mardin’den öncede İdris Küçükömer, Batılılaşma, Düzenin Yabancılaşması ile Sencer Divitçioğlu’nun savunduğu Asya Tipi Üretim Tarzı (ATÜT) tartışmalarını bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Ama tüm bunlara rağmen bu kavramın ilk kullanan Edwar Shils’dir.(Shils, Edward (2002), “Merkez ve Çevre”, Çev.: Yusuf Ziya Çelikkaya, Türkiye Günlüğü (70):86-96).

Partisi'nin 25 Kasım 2012 tarihinde Halkların Eşitlik ve Demokrasi Partisi'ni (HEDEP) kurmaları ile neticelenmiştir.

AKP iktidarı ile beraber siyasal anlamda merkeze yerleşen çevre, bunu kültürel alana taşımaktan ziyade sadece “siyasal iktidar” ile sınırlı tutmuştur. Boş bıraktığı kültürel alanı ise devlet aygıtlarıyla doldurma yoluna gitmiştir. Bu da ona sonuçta popülerleşme getirmiştir. Bu popülerleşme ise çevrenin sivil karakterli “kültürel mücadelesi”nin değerini ve gücünü zayıflatmıştır. Hakikatte ise çevre, merkeze ancak “sivil kültür” aygıtlarıyla dönebilir. Çünkü kültür köklü bir geleneğe sahiptir. Önemli olan kendisiyle kültürü arasındaki engellerin kaldırılması ve “kültürel sermaye”nin oluşmasına imkân tanınmasıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan merkezden kopuş 1950’den itibaren iktidara gelen DP tarafından durdurulmuştur. Çünkü bu tarihten itibaren muhafazakâr kesimin merkeze yerleşmeye yönelik iktidar yürüyüşü başlamış ve DP’nin devamcısı olan AP ve bileşenleri tarafından da sürdürülmüştür. Bu yürüyüş 1983 tarihinde Başbakan Özal sayesinde 1993 yılına kadar devam etmiştir. AKP’nin iktidara gelmesiyle bu yürüyüş devam etmiş ve 2014 tarihinde zirveye ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren modernliğin özneyi özerkleştirmesi ve AKP’nin de özerkleşen bu “özne” ile bütünleşmesi süreci “merkez-çevre” tartışmalarını anlamsızlaştırmıştır. Çünkü merkez olan dünün çevresi, kendi içinde yeni bir çevrenin oluşumuna izin vermemiştir. Türkiye bağlamında düşünüldüğünde “merkez-çevre” tartışmaları anlamsızlaşmıştır. AKP iktidarı cumhuriyet ideolojisini yeniden yaşatma girişimlerine karşı geliştirilen sivilleşme ağırlıklı “Yeni Türkiye” yaklaşımını hedefe koymuştur (Schmid, 2017: 81-82). Bununla da ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmanın bir bütün olarak sağlanması hedeflenmiştir. 2003 tarihine kadar merkez-çevre ayrımında çevreyi temsil eden AKP, yaptığı girişimlerle bu süreci tamamlamış ve 10 Ağustos 2014’te Recep Tayyip Erdoğan %51,8 oy alarak 12. cumhurbaşkanı olmuştur. Merkez-çevre, çevreyi yok ederek bunun yerine “post-AKP dönemi”ni (gerçek AKP dönemi) başlatmıştır. Bu da beraberinde sistem değişikliği tartışmalarını başlatmış amaç olarak da parlamenter sistem yerine başkanlık sistemini inşa etmek olmuştur.

Post-AKP dönemi, muhafazakâr kesimin kendini en rahat hissettiği dönemdir. Örneğin demokratikleşme paketi içinde yer alan “kamuda başörtüsü serbestliği” 2013 tarihinde başlamıştır. Ayrıca Nursi’nin üçüncü isteği olan risalelerinin basımını kendisi görmese bile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bunu tamamlayıcı mahiyette İslam’ın “fecd-i sadık”ı (İslam’ın yeniden dünyaya hâkim olması ve insanlığı aydınlatmaya başlaması) olan ve 24 Kasım 1934 tarihinden beri ibadete kapatılan Ayasofya Müzesi’nin tekrar camii hüviyeti kazanmasını ihtiva eden ikinci isteği de Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın onayı ile 24 Temmuz 2020’de ibadete açılarak gerçekleştirilmiştir. Bu sonuç aynı zamanda başta Necip Fazıl Kısakürek olmak üzere muhafazakâr kesimi oluşturan bütün dinî grup ve cemaatlerin de isteği olmuştur.

3. Sonuçlar

Türkiye’de demokrasininin doğum tarihi sessiz yığınların “Yeter Söz Mille-tindir” çıkışıyla 14 Mayıs 1950 tarihinde DP’nin iktidara gelmesiyle değişmeye başlamıştır. Bu tarih Türkiye’de hem toplumsal ve hem de siyasal değişimin başladığı tarihtir. DP iktidarı ile birlikte CHP’nin 27 yıl içinde oluşturmuş olduğu “tek parti muhafazakârlığı” siyasal olarak yıkılmıştır.

10 Ekim 1965 tarihinde yapılan seçimde AP iktidar olmuş ve Demirel, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin 12. Başbakanı olmuştur. Bu sonuç AP’nin başında bulunan Demirel’in DP çizgisinin tek mirasçısı olduğunu göstermektedir. Bunun dışında AP, liberal muhafazakâr kimlikle bireyden önce devletin laik olması gerektiğini savunmuştur. Dini laiklikle beraber saygın bir kurum olarak kabul etmiş ve kişisel dindarlık duruşu sol akımlara karşı panzehir olarak değerlendirmiştir.

AP, izlediği politikalarla çift söylem geliştirmiştir. Birincisi, İslam’la çatışmadığı gibi laiklik, kapitalist gelişme ve modernizasyon politikalarıyla da çatışmamıştır. Bu resmi söylemdir. İkinci söylem ise halka yönelik söylemi olmuş ve bununla da kişilerin dini inançlarına dair ılımlı bir yol izlenmiştir.

Özal, izlediği neoliberal politikalarla Türkiye’nin değişimini ve dönüşümünü amaç edinmiştir. Onun bu düşüncesini ifade edebilecek kavram “trans-

formasyon”dur. Özal, muhafazakâr kesimi her zaman desteklemiştir. Bunun için de mühendislik formasyonu ile maneviyatı birleştirebilmiştir. Milliyetçi ve dini oluşumlarla yakın ilişki içinde olmuştur. ANAP kendisini teşebbüs hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti ile fikir ve düşünce hürriyeti üzerinde konumlandırmıştır. Kendisinden sonra AKP’nin iktidar araçlarından biri olan İslami burjuvazinin yeni Türkiye’de inşa edilmesinde temel rolü oynamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi ile kendisinden önce milli görüş çizgisinde siyaset yapan partiler arasında ideolojik görüş farkı bulunmaktadır. Türkiye’nin ekonomik kalkınmışlığına ciddi manada katkı sunan AKP iktidarı, İslami burjuvaziyi kapsayan bir dindar orta sınıfın oluşturulmasına ciddi katkı sunmuştur. Yapılan değişim bu dindar orta sınıfın içinde ve dışında da süratli bir şekilde Anadolu’da dünyevileşen yeni bir kesimin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dünyevileşen bu kesim muhafazakâr demokrat kimliğe bugün zarar vermeye başlamıştır. Bu da Türkiye’de sağ partilerin kendilerini tanımlamak için uygun görebilecekleri kavramın “liberal muhafazakârlık” olacağını zorunlu kılmaktadır.

15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişimi başarısızlıkla neticelenmiştir. Bu girişimi toplum lehine başarıya çeviren ise AKP iktidarının gerçekleştirdiği toplumsal değişim hareketi olmuştur. Bununla da başta 27 Mayıs hükümet darbesi olmak üzere o güne kadar yapılan bütün diğer darbe ve ara rejim süreçlerinin de rövanşı alınmıştır. Bu sonuç toplum için pozitif bir katkıdır.

Kaynakça

- Acar**, Tuncer (1991), Özal Dönemi ve Çankaya Metodolojisi, İzmir: Doğruluk Matbaacılık Yayınları.
- Ahmad**, Feroz (2002), Modern Türkiye’nin Oluşumu, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ağaoğlu**, Samet (2003), Arkadaşım Menderes, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Akdoğan**, Yalçın (2010), Muhafazakâr-Demokrat Siyasal Kimliğin Önemi ve Siyasal İslamcılıktan Farkı, [(eds.) H. Yavuz (2010), AK PARTİ

Toplumsal Değişimin Yeni Aktörleri, İstanbul: Kitap Yayınevi] içinde, 59-95.

Akgün, Birol (2006), Türkiye’de Merkez Sağ Siyaset Geleneği ve Ak Parti. Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 2 (9-10), 23-37.

Alican, Ekrem (2021), Günlükler 1956-1966, İstanbul: YKY.

Akşin, Sina ve diğerleri (2005), Yakınçağ Türkiye Tarihi I (1908-1980), İstanbul: Milliyet Kitaplığı.

Aktaş, Salih (1989), Adalet Partisi ve İdeolojisi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Ana Bilim Dalı.

Anavatan Partisi Programı- Anavatan Partisi 6 Kasım 1983 Seçim Beyanamesi- Hükümet Program. (1983), Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Arcayürek, Cüneyt (1984), Yeni Demokrasi Yeni Arayışlar (1960-1965), Ankara: Bilgi Yayınları.

Aslandaş, A. ve B. **Bıçakçı** (1995), Popüler Siyasi Deyimler Sözlüğü, İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydemir, Şevket Süreyya (1999). Menderes’in Dramı, İstanbul: Remzi Yayınları.

Aydın, Erdal (2009), Formel ve Enformel Sektör Ücret Farklılıkları: Katmanlı İşgücü Piyasası Kuramının Türkiye Emek Piyasasına Uygulanması, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı.

Ayvazoğlu, Beşir (2003), Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kuruluşu, [(eds.) A. Çiğdem (2003), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık], içinde, 509-532.

Balcı, Meral (2015), Sıradışı Bir Siyasetçi: Kasım Gülek Hayatı ve Siyasi Faaliyetleri, İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Başgil, Ali Fuat (1962), La Révolution Militaire de 1960 en Turquie (Ses origines), Paris: Perret- Gentil.

Birand ve diğerleri (1991). Demirkırat Bir Demokrasinin Doğuşu, İstanbul: Milliyet Yayınları.

- Bora**, Tanıl (2005), Turgut Özal, [(eds.) M. Yılmaz (2005), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm], içinde, 589-601.
- Buğra**, Ayşe (2018), Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demirel**, Süleyman (1977), Büyük Türkiye, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Demirel**, Tanel (2004), Türkiye’de Merkez Sağ ve Muhafazakârlık. Liberal Düşünce, (Bahar 2004) Yıl: 9, Sayı: 34.
- Demirel**, Tanel (2005), Adalet Partisi, [(eds.) M. Yılmaz (2005), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Liberalizm], içinde, 548-583.
- Erdoğan**, Recep Tayyip (2004), Yeni Siyasetimiz Konuşmalar, Ankara: AKP Medya Tanıtım Başkanlığı.
- Eroğul**, Cem (1990), Demokrat Parti, “Tarihi ve İdeolojisi”, Ankara: İmge Yayınları.
- Ertunç**, Ahmet Cemil (2004), Cumhuriyetin Tarihi, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gürkan**, Ahmet (1960), Mebusluğum, İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Güventürk**, Faruk (Tarihsiz), Kemalizm’de Laiklik, İstanbul: Erler Matbaası.
- Güzel**, Uğur (2008), Özalcılık, İstanbul: Emre Yayınları.
- Hale**, William. (1996), 1789’dan Günümüze Türkiye’de Ordu ve Siyaset, Türkçesi: A. Fethi, İstanbul: Hil Yayınları.
- İnalcık**, Halil (2007), Atatürk ve Demokratik Türkiye, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Kalpakçioğlu**, Özdemir (1968), İkinci Cumhuriyetin 3 Başbakanı ve Olaylar I. Cilt, Ankara: Nüve Matbaası.
- Kaya**, Tülay (2005), Immanuel Wallerstein’in Toplumsal Değişim Kuramı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Kaygusuz**, İ. (2021), Türkiye’de Sağ Taban İle Sağ Siyaset Arasında Kurulan İlişki Biçimleri, USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 5(2): 164-188.
- Kocaoğlu**, Emre (2003), Acemi Milletvekilinin Ankara Anıları, İstanbul: İyiadam Yayınları.

- Koraltan**, Refik (2013), Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali’ne Demokratlar DP’nin Kurucusu Anlatıyor, Haz: K. Maman, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mardin**, Şerif (2004), “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri” Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler 1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin**, Şerif (2006), Türkiye’de Toplum ve Siyaset, Makaleler 1, Der: M. Türköne ve T. Önder, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Menderes**, Aydın (1992), Ve Siyasette Yeni Yönelişler, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- DİE**, Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları 29.11.1987. (1988), Ankara: T.C Başbakanlık DİE Yayımlı No: 1280.
- Mert**, Nuray (2002), “Türkiye’de Sağ Siyaset: Nereden Nereye”, Birikim, (Aralık 2001-Ocak), Sayı: 152-153.
- Nursi**, Said. (1960), Emirdağ Lahikası II, İstanbul: Sinan Matbaası.
- Özal**, Korkut (2010), Devlet Sırrı, İstanbul: Yakın Plan.
- Özbudun**, E. ve Hale, W. (2010), Türkiye’de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm AKP Olayı, İstanbul: Doğan Yayıncılık.
- Özipek**, Bekir Berat (2003), Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye, [(eds.) A. Çiğdem (2003), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Muhafazakârlık], içinde, 66-84.
- Schmid**, Dorothée (2017), La Turquie en 100 question, Paris: Tallandier.
- Timur**, Taner (2014), AKP’nin Önlenebilir Karşı-Devrimi, İstanbul: Yordam Kitap.
- Turgut**, Hulusi (1986), 12 Eylül Partileri, İstanbul: ABC Yayınları.
- Vardan**, Ömer Cihad (2012). CİHAD ve MÜSİAD, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yakın Dönem Türk Politik Tarihi** (2006), Ed. S. İnan ve E. Haytoğlu, Ankara: Anı Yayınları.
- Yalman**, Ahmet Emin (1970), Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2, İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Yankaya**, Dilek (2013), La Nouvelle bourgeoisie islamique le modèle Turc, Paris: Presses Universitaires de France.

- Yavuz**, Hakan (2005), *Modernleşen Müslümanlar*, Çev. A. Yıldız, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yılmaz**, Nuh (2004), *İslamcılık, AKP, Siyaset*, [(eds.) Y. Aktay (2004), *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce İslamcılık*], içinde, 604-619.
- Zürcher**, Erik Jan (2004), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, Çev: Y. S. Gönen, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zürcher**, Erik Jan (2013). *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, Çev: G. Ç. Güven, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1950.
- Ulus**, 26 Mart 1950.

||Beyan ve Açıklamalar/Disclosure Statements ||

1. Bu çalışmanın yazarı, **Bilgi Dergisi**’nce beyan edilen araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduğunu beyan etmektedir (The author confirms that his work complies with the principles of research and publication ethics announced by **Bilgi**).
2. Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir ve araştırmadan herhangi bir üçüncü şahıs/kurumun etkilenebileceğine dair bildirim bulunmamaktadır (No potential conflict of interest and the research’s effects on any person/institution was reported by the author).
3. Makalenin tamamının İsmail **Kıran** tarafından kaleme alınmış olduğu bildirilmiş ve ilave bir teşekkür konusu belirtilmemiştir (It was reported that the article was written by İsmail **Kıran**, as no additional acknowledgement has been made).

Extended Abstract

Change in Right Conservative Politics Between 1950-2014 in Türkiye

İsmail Kıran

The Democratic Party (DP) was founded on January 7, 1946, when President İsmet İnönü requested the establishment of an opposition party. As a result, with the election held on May 14, 1950, the march to power of the

“silent mass” formed by the Democratic Party (DP) began, as a result of the “traditional segment” and the “Anatolian peasantry” acting together. This success was accepted as the “white revolution”. This was a result of the “Enough Sayings Belongs to the Nation” approach being responded to by the public. This result, in Şerif Mardin’s words, is the victory of the periphery over the centre. Those who opposed this described it as a “counter-revolution”. The DP’s march to power, which was based on “democratic conservatism”, was stopped by a coup d’état on May 27, 1960, as the traditional elites, consisting of the army and bureaucracy, did not want the power to be continued by civilians any longer.

After the coup d’état, the Democrat Party was closed on September 29, 1960, and the Justice Party (AP) was established in Ankara on February 11, 1961, as the continuation of the DP, to fill the gap. AP differed from DP on two points. First, the party’s “liberal conservative” identity was more evident. Because sharing with the public the pictures of Prime Minister Menderes and his two minister friends Fatin Rüştü Zorlu and Hasan Polatkan, who were hanged on the gallows in Yassıada, has always intimidated both politicians and the public. Acting with the understanding of the message given by the founding elites, Demirel had to accept the “liberal conservative” approach, unlike the DP. The second is seen in the attitude towards the opposition. AP has been more tolerant towards the opposition than DP.

The Motherland Party (ANAP), which came to power on November 6, 1983, after the coup d’etat of September 12, 1980, is one of the most important examples of the victory of the elected people against the statist elite. Because, with the victory of ANAP under Özal’s leadership, the field of action of the “statist elites” who defended the traditional statist policies of September 12 narrowed down, while the field of action of the “elected ones” expanded. ANAP has represented four tendencies such as conservative, nationalist, liberal and social democrat in order to build a neoliberal conservative identity within itself. As in DP and AP, the influence of the periphery is seen in the distinction between periphery and center in ANAP.

The Justice and Development Party (AKP), on the other hand, set out on November 3, 2002 with the slogan “Enough is the Decision of the Nation” and came to power by making a “silent revolution” as a result of the collaboration of the “traditional religious” segment and the “Anatolian tigers”. The cadres who kept the AKP in power until 2014 were not elitists, therefore they did not engage in identity politics. They defined themselves as “conservative” in the sense of protecting Turkey's cultural heritage, and “democrat” in the sense of defending modern institutions and values. This is why the “conservative democrat” identity was accepted. A major change was initiated in Turkey with the Democratic Party coming to power in 1950. This change, which was initiated with the Justice and Development Party government, continued until August 10, 2014, when the president was directly elected by the people in right-wing conservative politics.